

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آثار و ابنیه تاریخی سبزوار

مجید نوباغی

انتشارات امیدمهر

۱۳۸۸

سرشناسه	: نوباغی، مجید
عنوان و پدید آور	: ابنیه تاریخی شهرستان سبزوار
مشخصات نشر	: سبزوار: امید مهر، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۶ ص، مصور، نقشه
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۴۳-۶۳-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه، ۲۵۶-۲۵۰
موضوع	: سبزوار
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۲۲۹۹۶

انتشارات امید مهر

آثار و ابنیه تاریخی سبزوار (جوین، جغتای، داورزن، خوشاب، روداب، ششمد)

مؤلف:	 مجید نوباغی
ناشر:	 امیدمهر
طرح جلد:	 افسانه نگاری
صفحه آرای:	 پوش / سیما رستمی / ۲۲۳۰۵۱۸
چاپ و صحافی:	 دقت
ناظر چاپ:	 محمد اختریان
شمارگان:	 ۲۰۰۰ جلد
نوبت چاپ:	 اول - ۱۳۸۸
شابک:	 ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۴۳-۶۳-۱
ویراستار:	 مریم مهرآبادی
قیمت:	 ۴۰۰۰ تومان

سبزوار: پاساژ ارم - طبقه همکف - انتشارات امیدمهر. ص.پ: ۲۵۳
تلفن و دورنگار: ۲۶۵۲۳۳۰-۲۲۳۲۵۹۵ (۰۵۷۱) - همراه: ۰۹۱۵۱۷۱۰۳۶۰

فهرست مطالب

موضوع	صفحه
مقدمه	۱۳
بخش اول: جغرافیای تاریخی شهرستان سبزوار	
گفتار اول-پیشینه تاریخی شهرستان	۱۶
۱-۱-۱ بیهق از دید مورخان	۱۶
۲-۱-۱ تقسیمات تاریخی	۱۷
۳-۱-۱ دگرگونی نام شهر	۱۸
۴-۱-۱ بنا و تاسیس سبزوار	۱۸
۵-۱-۱ دوران اسلامی سبزوار	۱۹
۶-۱-۱ مروری به پیشینه تاریخی جوبین	۲۲
گفتار دوم-جغرافیای شهرستان سبزوار	۲۳
۱-۲-۱ جغرافیای طبیعی	۲۳
۲-۲-۱ جغرافیای انسانی	۲۴
۳-۲-۱ جغرافیای اقتصادی	۲۴
۴-۲-۱ جغرافیای سیاسی	۲۶
بخش دوم: اماکن مذهبی	
گفتار اول-آتشکده ها	۳۲
۱-۱-۲ آذر برزین مهر	۳۲
۲-۱-۲ آتشکده میر مظفر	۳۵
۳-۱-۲ آتشکده و آب انبار بنوو	۳۶
گفتار دوم: امامزاده ها	۳۸
۱-۲-۲ امامزاده سید حسین	۳۸
۲-۲-۲ امامزاده شعیب	۴۱

۴۳.....	امامزاده یحیی.....	۳-۲-۲
۴۶.....	امامزاده قاسم.....	۴-۲-۲
۴۸.....	امامزاده هفت معصوم.....	۵-۲-۲
۵۰.....	امامزاده بی بی خاتون.....	۶-۲-۲
۵۱.....	امامزاده سید علی اکبر.....	۷-۲-۲
۵۲.....	امامزاده یحیی بن زید.....	۸-۲-۲
۵۴.....	امامزاده برآباد.....	۹-۲-۲
۵۴.....	امامزاده جعفر.....	۱۰-۲-۲
۵۶.....	گفتار سوم- بقعه ها.....	
۵۶.....	بقعه بیلدر باشی.....	۱-۳-۲
۵۷.....	بقعه پیر استیر.....	۲-۳-۲
۵۹.....	بقعه شیخ همام.....	۳-۳-۲
۵۹.....	بقعه شاهزاده اسماعیل.....	۴-۳-۲
۶۰.....	بقعه سید اسماعیل و سید حسین.....	۵-۳-۲
۶۱.....	بقعه سید ناصر بن محمد.....	۶-۳-۲
۶۳.....	بقعه آقا سید حسین.....	۷-۳-۲
۶۴.....	بقعه سید سلطان غزنوی.....	۸-۳-۲
۶۶.....	بقعه سلطان سید عبدالله.....	۹-۳-۲
۶۷.....	بقعه شاهزاده ابراهیم بن عباس بن علی.....	۱۰-۳-۲
۷۰.....	گفتار چهارم-مساجد.....	
۷۰.....	مسجد آدینه.....	۱-۴-۲
۷۳.....	مسجد جامع سبزوار.....	۲-۴-۲
۷۸.....	مسجد جامع ایزی.....	۳-۴-۲
۷۹.....	مسجد جامع کسکن.....	۴-۴-۲
۸۰.....	مسجد پایین قلعه مزینان.....	۵-۴-۲
۸۲.....	مسجد جامع چشم.....	۶-۴-۲
۸۴.....	مسجد جامع ریوند.....	۷-۴-۲
۸۵.....	مسجد جامع فیض آباد.....	۸-۴-۲
۸۵.....	مسجد جامع جغتای.....	۹-۴-۲

۸۶.....	مسجد خسرو شیر.....	۱۰-۴-۲
۸۹.....	مسجد آق قلعه.....	۱۱-۴-۲
۹۰.....	گفتار پنجم-آرامگاه ها.....	
۹۰.....	آرامگاه جغتای.....	۱-۵-۲
۹۱.....	آرامگاه خدا شاه علوی خوراشا.....	۲-۵-۲
۹۳.....	آرامگاه ادیب کراب.....	۳-۵-۲
۹۴.....	آرامگاه شازده ابوالقاسم کسکنی.....	۴-۵-۲
۹۴.....	آرامگاه حاج بابا خان.....	۵-۵-۲
۹۵.....	آرامگاه حاج ملا هادی سبزواری.....	۶-۵-۲
۹۷.....	آرامگاه خواجه نجم الدین.....	۷-۵-۲
۹۸.....	آرامگاه بقراط.....	۸-۵-۲
۹۹.....	آرامگاه ملا حسین واعظ کاشفی.....	۹-۵-۲
۱۰۰.....	آرامگاه شهدی.....	۱۰-۵-۲

بخش سوم : اماکن عمومی و عام المنفعه

۱۰۲.....	گفتار اول-آب انبار ها.....	
۱۰۳.....	آب انبار حاج کریم.....	۱-۱-۳
۱۰۳.....	آب انبار مرغ.....	۲-۱-۳
۱۰۴.....	آب انبار روستای خسرو آباد.....	۳-۱-۳
۱۰۴.....	حوض آب انبار روستای بابا لنگر.....	۴-۱-۳
۱۰۵.....	حوض انبار دریاچه.....	۵-۱-۳
۱۰۶.....	حوض انبار برآباد.....	۶-۱-۳
۱۰۶.....	حوض انبار بی بی جان.....	۷-۱-۳
۱۰۷.....	حوض انبار سینه بار انداز.....	۸-۱-۳
۱۰۷.....	گفتار دوم-رباط ها.....	
۱۰۷.....	رباط سبزواری.....	۱-۲-۳
۱۰۹.....	رباط صالح آباد.....	۲-۲-۳
۱۱۰.....	رباط خرسف.....	۳-۲-۳
۱۱۱.....	رباط یحیی آباد.....	۴-۲-۳

۱۱۲.....	رباط سنگ کلیدر.....	۵-۲-۳
۱۱۳.....	گفتار سوم - کاروانسراها.....	
۱۱۴.....	کاروانسرای ریوند.....	۱-۳-۳
۱۱۶.....	کاروانسرای مزینان.....	۲-۳-۳
۱۱۹.....	کاروانسرای مهر.....	۳-۳-۳
۱۲۰.....	کاروانسرای رباط سرپوش.....	۴-۳-۳
۱۲۲.....	کاروانسرای زعفرانیه.....	۵-۳-۳
۱۲۵.....	کاروانسرای فرامرز خان.....	۶-۳-۳
۱۲۶.....	کاروانسرای حاج زمان.....	۷-۳-۳
۱۲۶.....	کاروانسرای شاه عباس.....	۸-۳-۳
۱۲۷.....	گفتار چهارم - مدرسه ها.....	
۱۲۷.....	مدرسه شریعتمدار.....	۱-۴-۳
۱۲۷.....	مدرسه فخریه.....	۲-۴-۳
۱۲۹.....	مدرسه فصیحیه.....	۳-۴-۳
۱۳۰.....	گفتار پنجم - مصلای.....	
۱۳۰.....	مصلای قدیم شهر سبزوار.....	۱-۵-۳

بخش چهارم - تپه ها و محوطه های تاریخی

۱۳۴.....	گفتار اول - تپه ها.....	
۱۳۴.....	تپه بل قوز.....	۱-۱-۴
۱۳۵.....	تپه سیزده بدر.....	۲-۱-۴
۱۳۵.....	تپه کال کشاد (قلعه).....	۳-۱-۴
۱۳۶.....	تپه اطراف بقعه امامزاده سید سلطان.....	۴-۱-۴
۱۳۷.....	تپه باهان.....	۵-۱-۴
۱۳۸.....	تپه حسین آباد.....	۶-۱-۴
۱۳۸.....	تپه سید آباد.....	۷-۱-۴
۱۳۹.....	تپه نوباغ.....	۸-۱-۴
۱۴۰.....	تپه باستانی حیدر.....	۹-۱-۴
۱۴۰.....	تپه درویش آباد.....	۱۰-۱-۴

تپه باستانی دولت آباد.....	۱۴۱	۱۱-۱-۴
تپه باستانی شمس آباد.....	۱۴۱	۱۲-۱-۴
تپه زیر آباد.....	۱۴۲	۱۳-۱-۴
تپه باستانی علی آباد شور.....	۱۴۲	۱۴-۱-۴
تپه فستقر.....	۱۴۳	۱۵-۱-۴
تپه لطف آباد.....	۱۴۳	۱۶-۱-۴
تپه احمد آباد.....	۱۴۴	۱۷-۱-۴
تپه ارگ کلاته عرب.....	۱۴۵	۱۸-۱-۴
تپه بحر آباد.....	۱۴۵	۱۹-۱-۴
تپه بیسجرد.....	۱۴۶	۲۰-۱-۴
تپه های حاجی آباد.....	۱۴۷	۲۱-۱-۴
تپه حسین آباد جوبین.....	۱۴۸	۲۲-۱-۴
تپه چشمه کروج.....	۱۴۹	۲۳-۱-۴
تپه خاکی نور آباد.....	۱۴۹	۲۴-۱-۴
تپه تاریخی دامرود.....	۱۴۹	۲۵-۱-۴
تپه درویش آباد روداب.....	۱۵۰	۲۶-۱-۴
تپه دق صبری.....	۱۵۰	۲۷-۱-۴
تپه باستانی ذوالفرخ.....	۱۵۱	۲۸-۱-۴
تپه شمس آباد یا دیوره.....	۱۵۲	۲۹-۱-۴
تپه کلوت زرد.....	۱۵۲	۳۰-۱-۴
تپه گراب.....	۱۵۳	۳۱-۱-۴
تپه ملوند.....	۱۵۴	۳۲-۱-۴
قوش تپه.....	۱۵۴	۳۳-۱-۴
چوپان تپه.....	۱۵۵	۳۴-۱-۴
تپه دامغانی.....	۱۵۵	۳۵-۱-۴
گفتار دوم - خرابه ها.....		
خرابه های جوبین.....	۱۵۶	۱-۲-۴
خرابه های شهر باستانی بادغیس.....	۱۵۷	۲-۲-۴
خرابه های فاریاب و کلروون.....	۱۵۷	۳-۲-۴

۱۵۸.....	دخمه چهل دختر.....	۴-۲-۴
۱۵۹.....	غار اصحاب کهف.....	۵-۲-۴
۱۶۰.....	گفتار سوم - قلعه ها.....	
۱۶۰.....	قلعه عریان.....	۱-۳-۴
۱۶۱.....	قلعه تاریخی آق قلعه.....	۲-۳-۴
۱۶۱.....	قلعه تاریخی جفته.....	۳-۳-۴
۱۶۳.....	قلعه کهنه بالا بجدن.....	۴-۳-۴
۱۶۳.....	قلعه کهنه هندوارک.....	۵-۳-۴
۱۶۴.....	قلعه کهنه کلاته میر علی.....	۶-۳-۴
۱۶۴.....	گفتار چهارم - محوطه ها.....	
۱۶۴.....	محوطه باستانی قلعه کهنه بابا لنگر.....	۱-۴-۴
۱۶۵.....	محوطه تاریخی سملقان.....	۲-۴-۴
۱۶۶.....	محوطه تاریخی اشتر.....	۳-۴-۴
۱۶۷.....	محوطه باستانی برازق.....	۴-۴-۴
۱۶۷.....	محوطه تاریخی بیدک.....	۵-۴-۴
۱۶۸.....	محوطه و قلعه دارین.....	۶-۴-۴
۱۶۸.....	محوطه تاریخی باستانی قلعه میدان.....	۷-۴-۴
۱۶۸.....	محوطه باستانی شط بهرام.....	۸-۴-۴

بخش پنجم : جاذبه های طبیعی و گردشگری

۱۷۰.....	گفتار اول - باغ ها.....	
۱۷۰.....	باغ قیاسی.....	۱-۱-۵
۱۷۱.....	باغ موسوی.....	۲-۱-۵
۱۷۲.....	باغ هوشمند.....	۳-۱-۵
۱۷۳.....	گفتار دوم - منزل ها.....	
۱۷۳.....	منزل امیری.....	۱-۲-۵
۱۷۴.....	خانه قریشیان.....	۲-۲-۵
۱۷۵.....	گفتار سوم - روستاهای تاریخی.....	
۱۷۵.....	روستای خسرو جرد (خسروگرد).....	۱-۳-۵

۱۷۶.....	روستای کیدور و کیدوقان.....	۲-۳-۵
۱۷۶.....	روستای قدیم بیدخشیدر.....	۳-۳-۵
۱۷۷.....	گفتار چهارم - یخبندان ها.....	
۱۷۷.....	یخچالهای سبزوار.....	۱-۴-۵
۱۷۸.....	یخدان خسرو آباد.....	۲-۴-۵
۱۷۸.....	گفتار پنجم - مناره.....	
۱۷۸.....	مناره خسرو جرد (میل خسروگرد).....	۱-۵-۵
۱۸۰.....	گفتار ششم - حمام و بازار.....	
۱۸۰.....	حمام قیصریه.....	۱-۶-۵
۱۸۱.....	بازار سرپوش.....	۲-۶-۵

بخش ششم : سایر آثار تاریخی شهرستان

۱۸۴.....	گفتار ۱- سایر آثار تاریخی بخش مرکزی.....
۱۸۸.....	گفتار ۲- سایر آثار تاریخی بخش جوبین.....
۱۹۰.....	گفتار ۳- سایر آثار تاریخی بخش داورزن.....
۱۹۲.....	گفتار ۴- سایر آثار تاریخی بخش جغتای.....
۱۹۳.....	گفتار ۵- سایر آثار تاریخی بخش ششتمد.....
۱۹۴.....	گفتار ۶- سایر آثار تاریخی بخش خوشاب.....
۱۹۵.....	گفتار ۷- سایر آثار تاریخی بخش روداب.....

بخش هفتم :

۱۹۸.....	آشنایی با برخی از آثار نویسندگان، مولفان و شعرای سبزوار.....
----------	--

بخش هشتم : پیوست ها

۲۲۳.....	الف : کلید واژه ها.....
۲۲۵.....	ب : نقشه ها.....
۲۳۳.....	ج : عکسها.....
۲۴۹.....	فهرست منابع و مآخذ.....

بنام خالق زیبایی ها

سرزمین ایران، مهد تمدنها و حکومت‌های بسیاری بوده که امروزه موجبات افتخار و مباهات ما ایرانیان را فراهم نموده است و بی شک تمدن بشری مدیون مردمان این سرزمین می باشد و سبزووار با تاریخ کهن خود جایگاه والا و منحصر به فردی در شکل گیری این تمدنها و حکومتها و پیدایش این افتخارات داشته و دارد. (دیوار بیهق) که دیر بازی است آنرا سبزووار می خوانند در گذر زمان و از کی باستان تا کنون فراز و نشیب های بسیاری را بر خود دیده و سوانح گوناگونی را تجربه کرده، گاه به آتش غضب فاتحان و منجلیق خشم یاغیان ویران گردیده و گاه بر اثر رفتارها و علم و هنر ساکنینش قفوس وار پر کشیده و سرور مردمان عصر خود گردیده است. خطه سبزووار سرزمین مقاومت، شکوه و دلاوری و شهر اندیشه های سترگ و پرورشگاه مردان و زنان پر آوازه هوشمند و مقاوم است.

این دیار دانشوران و ادیبان ودانایان بی شماری را در آغوش خود پرورانده و لاله های سرخ و سروهای آزاده و سرداران بسیاری را در بهار دامن خود به ثمر نشانده که وجود آنان این سرزمین را در تاریخ بلند آوازه نموده است و این خطه از دیرباز سرزمین آزادگان و احرار بعد از اسلام نیز مامن دوستداران اهل بیت عصمت و طهارت (ع) بوده است. قیام سربداران و تشکیل حکومت علوی نقطه عطفی در تاریخ پر فراز و نشیب این دیار می باشد که توانسته همچون خورشیدی در آسمان دین، علم و فرهنگ بدرخشند. به یادگار ماندن صدها آثار و ابنیه ارزنده تاریخی از مردمان این سرزمین نشان دهنده سابقه درخشان آن و مرکز تلاقی فرهنگها، تمدنها و بینش های مختلف می باشد. بدین جهت

سبزوار را شهر دیرینه های پایدار خوانده اند بدون شک پیشینه و میراث تاریخی و فرهنگی و مذهبی هر قوم و ملتی به عنوان شناسنامه و هویت ایشان محسوب شده و شناخت آن بر نسل های حال و آینده فرض است.

شهرداری سبزوار نیز به عنوان سازمان مردم نهاد، وظیفه خود می داند که در این راستا گام بردارد و در معرفی آثار و جاذبه های فرهنگی، تاریخی و مذهبی همت گمارده و جهت تدوین و انتشار این گونه آثار پیش قدم باشد و برخورد می بالد که توفیق یافته است همت عالی مولف گرانقدر کتاب حاضر را ارج نهاده و پژوهشی ارزشمند را به زیور طبع بیاراید.

امید است افتخار این مجموعه سرآغازی برای برداشتن گام های بعدی در مسیر شناساندن این خطه به همگان و نسل های آینده باشد.

در پایان از اعضای فرهیخته و دانش دوست شورای اسلامی شهر که فرصت انجام این گونه فعالیتهای فرهنگی را برای شهرداری سبزوار فراهم نموده اند همچنین تلاش های مستمر و همکارانم در مجموعه شهرداری جهت شکل گیری و چاپ این پژوهش تشکر و قدردانی می نمایم.

از خداوند منان برای همه خدمتگزاران به نظام مقدس جمهوری اسلامی و مردم شریف سبزوار و کلیه عزیزانی که در راه معرفی و احیای آثار و ابنیه فرهنگی و تاریخی این دیار می کوشند آرزوی توفیق و سرفرازی دارم.

محمود عیدی

شهردار سبزوار

